

**MOLIYA BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA QIMMATLI
QOG'OZLAR BOZORINING AHAMIYATI**

Buranbayeva Shoira Rustamovna

"Renessans ta'lim" universiteti iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliya bozorini rivojlantirishda qimmatli qog'ozlar bozorining ro'li, qimmatli qog'ozlar bozorining raqobatbardoshligini rivojlantirishning nazariy, uslubiy va amaliy jihatlari qonun asosida tartibga solinishi, bozorni rivojlantirish, ya'ni bozor ishtirokchilarining huquqlarini himoya qilish masalalari xususida so'z boradi. Shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilarining samarali faoliyatini belgilaydigan zamonaviy yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Moliya bozori, qimmatli qog'ozlar, iqtisodiyot, bozor, kapital, fond bozori.

Iqtisodiyotda pul mablag'lari doim harakatda bo'ladi. Sotuvchi va xaridor o'rtasidagi aynan shu oldi-sotdi munosabatlari moliya bozorini belgilab beradi. Zamonaviy moliya bozorini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri esa kapital yoki fond bozorini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Bunda xaridor nafaqat pul, balki boshqa turdagi moliyaviy instrumentlar, jumladan, qimmatli qog'ozlar orqali ham savdo qilishi mumkin.

So'nggi yillarda mamlakatimiz ochiq bozor iqtisodiyotiga o'tib bormoqda. Moliyaviy bozor imkoniyatlarining oshishi kapital bozori rivojida ham aks etmoqda.

Bozor iqtisodiyotining muhim segmentlaridan biri, bu fond bozori hisoblanib, bunda bo'sh pul mablag'larni qimmatli qog'ozlar emissiyasi va qayta taqsimlash orqali maqsadli joylashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Bunday maqsadlarga qimmatli qog'ozlar bozorining an'anaviy va noan'anaviy segmentlari hisoblangan qimmatli qog'ozlarning barcha turlari o'z samarasini bergandagina erishiladi.

Bozorning eng yuqori darajada rivojlangan turi moliya bozori hisoblanadi. Hozirda moliya bozori yuqori darajada tashkillashgan va uzluksiz rivojlanayotgan, borgan sari jahon miqyosida globallashib borayotgan alohida bir butun va o'z muhitiga ega munosabatlar va institutlar (qatnashchilar) majmuasi sifatida namoyon bo'luvchi murakkab tizim ekanligi aniq bo'lmoqda. Bunda moliya bozorlari nafaqat milliy iqtisodiyot, balki global iqtisodiyot rivojini belgilamoqda.

Moliya bozorida oldi – sotdi ob'ekti aniq tovarlar - pul va qimmatli qog'ozlar (pul) qog'ozlardir.

Qimmatli qog'ozlar - o'z egasiga mulkka egalik huquqini va daromad ko'rinishida muayyan pul summasini olish huquqini beradigan pul yoki tovar hujjatlari ([aksiya](#), [obligatsiya](#), [akkreditiv](#), [veksel](#), [chek](#) va boshqalar). Qimmatli qog'ozlar taqdim etuvchi yoki egasining ayrim huquqlari qayd etilgan maxsus tarzda rasmiylashtiriladigan moliyaviy hujjat. Qimmatli qog'ozlar ma'lum shaxs nomiga yozilgan (ismli), dastlab sotib olgan shaxs nomiga yozilgan va uning roziligi bilan boshqa shaxsga o'tkaziladigan orderli va egasi yozilmaydigan (egasi ko'rsatilmaydigan) turlarga bo'linadi.

Korxonalarining aksiya, obligatsiyalari va davlat obligatsiyalari qimmatli qog'ozlarning asosiy turlari hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar korxona kapitalida qatnashish yoki pulni ssudaga taqdim etish va dividend yoki foiz tarzida daromad olish huquqini beradi. Qimmatli qog'ozlar o'z egasiga daromad keltirgani uchun fond birjasida ma'lum kurs bo'yicha oldi-sotdi qilinadi

Qimmatli qog'ozlar bozori nafaqat milliy, balki global miqyosdagi iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, bu yerda investorlar o'zlari investitsiya qilishni istagan joyni topishlari mumkin, emitentlar esa shaxsiy maqsadlarga erishish uchun pul topishlari mumkin. Zamonaviy dunyoda davlatlar va odamlar o'rtasidagi munosabatlarning murakkablashishi, shuningdek, hayotning tobora ortib borayotgan tezligi va cheksiz ma'lumotlar oqimi tufayli tez va ozgina kuch sarflaydigan joyni topish juda qiyin. Bu qimmatli qog'ozlar bozorining eng muhim rolidir. Shubhasiz, qimmatli qog'ozlar bozorini butunlay boshqacha shartlarga ega bo'lgan keng turdagi investitsiya vositalarini taklif qilish qobiliyati bilan ham ajralib turishi mumkin. Qimmatli qog'ozlar bozori turli aktsiyalarni, obligatsiyalarni, buyurtmalarni va boshqalarni sotish – sotib olishni o'z ichiga oladi. Bu investorlar uchun xilma – xillikni yaratadi, lekin ayni paytda investitsiya vositalarini tezda tanlashga to'sqinlik qiladi. Biroq, qimmatli qog'ozlar bozorining asosiy rolini aniq belgilash mumkin emas. Chunki bu bozor juda xilma-xil bo'lib, turli elementlarni o'z ichiga oladi va o'z tarkibida ikkita yirik bozorni o'z ichiga oladi: kapital bozorining o'zi va qarz mablag'lari bozori.

Qimmatli qog'ozlar bozorining rollari:

1. Ishlab chiqarishni rivojlantirish maqsadida erkin muomaladagi mablag'larni investitsiyalar shaklida jalb etish;
2. Kapitalni iqtisodiyotning «chiriyotgan» sektorida joylashgan tarmoqlardan bozor iqtisodiyoti tizimidagi mamlakatlar rivojlanishiga imkon beruvchi zamonaviy rivojlanish tarmoqlariga o'tkazish.

Milliy qimmatli qog'ozlar bozorining raqobatbardoshligini oshirish masalalari bugungi kunda hal qilinayotgan raqobatbardoshlikni oshirish muammosining eng muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Qimmatli qog'ozlar bozori moliyaviy munosabatlarning majburiy va zarur qismi bo'lganligi sababli, aholi, korxona va tashkilotlar, davlatning o'zidan vaqtinchalik mablag'larning jalb etilishini va bu mablag'larni moliyalashtirishga yo'naltirilishini ta'minlaydi shu jumladan, ichki iqtisodiyotning turli tarmoqlarini modernizatsiya qilish. Qimmatli qog'ozlar bozorida Tovar qimmatli qog'ozdir. Har qanday qimmatbaho narsaning raqobatbardoshligi qimmatli qog'ozlar emitent korxonaning raqobatbardoshligi bilan chambarchas bog'liq holda ko'rib chiqilishi kerak, uning tovar, pul va boshqa bozorlarda, shu jumladan xorijiy bozorlarda raqobat qilish qobiliyati. Boshqacha aytganda, biz chiqarilgan qimmatli qog'ozlarning sifati haqida gapiramiz.

Qimmatli qog'ozlar bozori raqobatbardoshligining quyidagi asosiy tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish mumkin qimmatli qog'ozlar:

ichki va tashqi, mahsulotning raqobatbardoshligi

-qimmatli qog'oz va uni ishlab chiqaruvchi-emitent.

Bugungi kunga kelib, ushbu sohada qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilari uchun qulay muhit shakllantirilganligi munosabati bilan tizimli va yagona huquqiy tartibga solishni ta'minlash maqsadida;

O'zbekiston Respublikasining 2008-yildagi 163-son "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 22-iyul va 3-iyunda "O'zR 387-sonli "O'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Farmoni imzolangan. U bilan "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni va yangi tahrirdagi qonun tasdiqlandi. Mazkur qonunga o'zgartirishlar kiritish bilan 3-moddaga "kliring", "market-meyker" va "netting", "depozit kvitansiyasi", "infratuzilma obligatsiyalari" kabi yangi tushunchalar qo'shildi.

Xulosa qilib aytganda, moliya bozorining investitsion faolligini oshirish, nafaqat, aktivlar qiymati va savdo hajmlarining o'sishi bilan birga olib borilishi kerak, balki qimmatli qog'ozlar bozorining barcha ishtirokchilari faoliyati ta'minlanishi zarur. Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish moliyaviy resurslarni faollashtirishga, ulardan oqilona foydalanishga va iqtisodiy rivojlanishni bir muncha tezlashtirish uchun qayta taqsimlashga yo'naltirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 22 iyuldagi va 2015 yil 3 iyundagi "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi 163-sonli Qonuni. Gazeta xalq so'zi. 2015 yil 4-iyun 1-2-betlar.
2. Isakov, A. F., & Artikov, A. A. (2020). Improved process control system of flotation of potash ores. Am J Appl Sci, 2, 132-135.
3. "Qimmatli qog'ozlar bozori turlarining rivojlanish tarixi" Usmonova X, Toshkent 2006
4. Nasirova, S., Kholiqov, M., Artiqov, A., Isakov, A., & Isroilova, L. (2025, February). Finding the optimal number of quasi-layers when calculating the ore flotation process. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3268, No. 1, p. 030015). AIP Publishing LLC.
5. Umurzak, C., Marjona, E., Jonibek, I., & Azamat, A. (2023). Moliyaviy hisobotni aks ettirishda tovar moddiy zaxiralar hisobi dolzarbligi.". Uchinchi renessansda ilmiy-amaliy tadqiqotlarning dolzarb muammolari" mavzusidagi onlayn konferensiyasi, 2(10), 64-66.
6. Umurzak, C., & Lobar, M. (2023). TRENDS IN IMPROVING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(9), 6-10.
7. Chorshanbiev, U., & Guzalxon, O. (2023). INNOVATION DEVELOPMENT STRATEGIES IN ENSURING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES. Modern Science and Research, 2(12), 1274-1277.